

izpostavljal očitku, da povedó njegovi bravci marsikako stvar bolje, nego jo spravi on na papir. Nadejamo se, da bo zamenjaval svoje dobre nauke ob viru marljivo za lepo slovenščino in mu priporočamo, naj pokaže uspehe že v drugi izdaji svojega dela. Vzlic tej formalni hibi pa bo s pridom sledil njegovim izvajanjem tudi inteligent, ki si hoče ogledati Jugoslavijo iz perspektive najbednejših Jugoslovanov.

Vladimir Levstik.

KRONIKA.

Institut d' études Slaves. Pod tem naslovom se je v Parizu, v slavnem Quartier Latin, 9 Rue Michelet, osnoval zavod, ki se je na inicijativo A. Belića prelevil iz prvotno politični propagandi posvečenega podjetja v znanstveni inštitut, ki hoče v prvi vrsti biti „un foyer de rapprochement intellectuel franco-yougoslave“, obenem pa se razviti v nekak centrum, v katerem bi bila centralizirana slavistika v tujini, na neslovanskem ozemlju. Prezident temu inštitutu je naš stari prijatelj Ernest Denis, profesor na pariški Sorboni, ki razvija („Revue Yougoslave“, 1919, 603—625) program dela, ki si ga stavi ta inštitut, in ravnostam priobčuje tudi osnutek njegovih pravil. Inštitut hoče obsezati znanstveno ves slovanski svet, ne samo one Slované, ki so danes v prijateljskih odnošajih s Francozi. Pri tem pa ne misli samo na Slované, ampak tudi na njih sosede, posebno one, ki žive ž njimi v istem kulturnem območju, v istih nevarnostih in poudarja, da ima Pariz večje pravo do tega, da bi postal središče bizantinistike kot München. Za sedaj pa ima inštitut samo dve sekciji: čehoslovaško in jugoslovansko. Slavistične študije, ki so bile doslej izven slovanskih meja nekaka domena Nemcev, hoče poslej centralizirati v Parizu in v ta namen najprej izdajati posebno revijo, ki bi naj zamenila Jagićev „Archiv für slavische Philologie“, ki ne bo več izhajal. Poleg tega bo izdajal posebno biblioteko, v kateri naj izhajajo v francoskem prevodu znamenita dela slovanskih učenjakov. Za geslo je postavil Denis novemu zavodu rek: „Vers la lumière par la vérité!“

Naša literarna propaganda v inozemstvu, ki nam je pomagala graditi novo državo, tvori posebno poglavje v zgodovini naše osvoboditve. To poglavje bo treba enkrat napisati, najprej pa zbrati zanj potrebno gradivo, ki ni zbrano nikjer, ampak se v veliki meri še nahaja v rokah posameznikov, kot nekaka kuriozitet, kjer bo ostalo razbit material, dokler se ne bo porazgubilo. Pisec tega poglavja naše zgodovine se bo s hvaležnim občudovanjem spominjal ogromnih žrtev in skoro nadčloveških naporov onih ljudi, ki so z govorjeno in natisnjeno besedo pridobivali v inozemstvu, ki nas dotlej ni niti poznalo, pristaše naših zahtev in glasnike naših pravic. Poleg tega pa bo, če bo to svoje gradivo kritično premo-trival — in to dela vsak pravi zgodovinar — omenil, da se med temi publikacijami nahajajo tudi take, ki škodujejo našemu ugledu in ki so zakrivile, da nas zapadni svet ponekodi smatra kot nekake nekulturne divjake — ki se jih pač drži nekaj civilizacije — in da temu primerno z nami ravna. Ker bo ta propaganda šla naprej — v Parizu smo v ta namen osnovali kar cel inštitut — treba za časa opozoriti na to, da ne pitajmo tujega sveta s publikacijami, na podlagi katerih

si morajo tujci ustvariti prepričanje, da pri nas ni smisla za znanost in ne čuta za okus in dostojnost. „Monimenta Sclavenica“ in „L'aigle allemand“ sta dva taka žalostna produkta, ki sta izšla iz Ljubljane; na zapadu pa je izšlo dvoje mnogo bolj razširjenih knjig, ki dajejo gradivo *zoper* nas: Zupaničeva „Ave Illyria!“ in Popovičeva „Jugoslovenska književnost“.

Zupaniću, ki se na naslovni strani svoje knjige široko imenuje „membre de la délégation du royaume des Serbes, Croates et Slovènes au congrès de la paix“, je napisal poseben uvod neki Jean-André Mercier. Ta „préface“ je čudovit vzorec rafinirane romanske retorike z učinkovitimi gradacijami, skomponiran tako, da nerazsoden človek njegovo napetolično hvalo s slastjo požre, razsoden pa bo v njem spoznal fin primer naravnost bridke zafrkacije. Ves uvod je sam panegirik na Zupaničevo osebo in zasluge. Italijo je zedinil Cavour, Nemčijo Bismarck, pri tem so jima pomagale zunanje okolnosti, politična stremljenja in imperijalistične težnje, Jugoslavija se je združila brez vsakih imperijalističnih teženj... seveda je tudi ona imela ljudi, ki so s svojim pogumom, vztrajnostjo in eneržijo pripomogli udejstviti stoletni sèn in... „N. Zoupanitch, l'auteur de ce livre, en est un et non le moindre“. (Str. 10.)

Osvoboditev in združitev Jugoslavije se je seveda že pripravljala od prej — nadaljuje Mercier — pred okroglimi dvajsetimi leti, tako-le proti 1901 je prešla v konkretno obliko. [Naše zgodovinarje opozarjam prav posebe na to letnico in jim zaupam že tu, da sta v tem letu na Dunaju začela izdajati svoj „Jug“ Niko Zupanič in Franc Derganc!] To je bila prva faza. Druga se začne s svetovno vojsko — Srbija — jugoslovanski Piemont — Jugoslovanski odbor v Londonu — že prej sicer Napoleon — Gaj in Strossmayer („un évêque autrichien“) ... „n'avaient une directive solide ni une conception franche des moyens dont ils devaient se servir pour la réalisation de l'idéal yougoslave. Cet idéal demandait des hommes libres, des caractères indépendants“ in tako naprej. Mercier potegne še enkrat prav globoko retorične sape in pribije: „M. Niko Zoupanitch fut un précurseur de cet idéal; il avait son idée et la poursuivait sans crainte (12).“

Sledi kratka Zupaničeva bijografija, v kateri se nam odkrije svetovni misterij letnice 1901 in z „J. A. M.“ signirana bibliografija Zupaničevih del, kronološko urejena (od l. 1901. naprej), sestavljena po francoski šegi in v 28 številkah naštevajoča knjige in članke po političnem časopisju. „Ave Illyria“ se v tej bibliografiji še ne šteje. In vendar je tako lep prispevek za karakteristiko Zupaničeve „bibliografije“. Prvi članek je datiran v Londonu 1917. leta, drugi v Parizu 1919, tretji v Londonu 1917, četrti v Londonu 1918, peti v Parizu 1919, šesti v Londonu 1918. Tukaj pa se začne, ko še nismo do polovice knjige, če štejemo Zupaničeve stvari, nekak „Appendice“, ki prinaša spomenice naših politikov (Korošca, Rybača, Gregorina), članek Orferja, Petkoviča in novelo S. Čoroviča. Torej: pretežno polovico knjige tvori tuje blago, kar je Zupaničevega, je vse staro in pobrano iz raznih predalov. Tako se dela „bibliografija“!

Peti članek „Le sang et la race Yougoslave“ ima pod črto opazko, da je prav za prav prvo poglavje večjega dela o antropologiji južnih Slovanov, ki bo kmalu izšlo. Da bi nekoliko utešil nestrpnost znanstvenih krogov, ki jih je s to opazko zamikal, je izdal posebno brošuro v isti založbi (prodaja se za 4 fr. — dočim stane cela „Ave Illyria“ 4-5 fr.), toda ta brošura je samo mehaničen ponatisk članka, od strani do strani. Po nerodnosti je ostala še celo opazka pod črto. Enako je šesti članek „Aperçu général de la littérature Yougoslave“ izšel v po-

nost, napisano v latinici (gotici). Knjiga sama nam pokaže, da deli vsak del še nadalje po literarnih kategorijah v *a)* pesmi, *b)* prozo, *c)* dramo in *d)* znanost (literaturo in historijografijo pred vsem). Torej gola šolmošterska shema, v kateri se ne more pokazati nobena celina! Pač, tam le nekje v V. perijodi „Pred novim vremenom“ se nam naenkrat pojavi „Jugoslovenska misao“! Namestu da bi vsa koncepcija bila evidentna in aplicirana že na prvi strani, se začne govoriti o principu, ki ga obeta naslov, šele tam nekje na koncu prve tretjine cele knjige! Vidi se, da je Popović napisal knjigi lepo firmo, da pa o nji ni vedel kaj povedati!

Za pravo „Jugoslovensku književnost“ manjka Popoviću široki razgled. To se bridko občuti kar na prvih straneh, kjer govori o stari srbski literaturi, ki mu je relativno še precej znana. Poglejmo si, kaj ve povedati o nji! Originalne tvorbe te književnosti nam našteva, tehta in meri! „Prvi pisac... jeste sv. Sava“... „Drugi je Stefan, brat Savin“... „Treći je biograf Domentian“... „Četvrti je pisac Teodosije“... „Peti biograf je Danilo“... „Šesti je biograf Grigorije Camblak“... „Sedmi i poslednji biograf srpski v Srednjem Veku jeste Konstantin“ (str. 8—10). Prva srbska bijografija je „malena“, druga je „veća i obimnija“, tretja je „veća od pregjašnjih i velika uopšte (str. 8). In velika sploh! „Letopisi su kratki spisi“ (12). — „Hronografi su veći spisi“ (13). Take sodbe najde človek na prvih straneh, kjer bi mislil, da bo našel razvite principe celotne zasnove. In baš tukaj bi bil Popović imel priliko, da napiše pravo jugoslovansko književnost. Postaviti bi jo bil moral v okvir svetovne književnosti — jugoslovanska književnost je že od kraja izrazito svetovna! — in tudi v vseh poznejših dobah bi moral obravnavati toke svetovnih duševnih struj, kakor so se kazali v naši književnosti, pa bi jo bil res prikazal kot celino. Seveda je taki reči kos samo človek, ki sega s svojimi očmi nekoliko dalje preko omejene njivice, ki jo pozna, človek, ki ima čut za duševne vrednote in ki jih ne meri po številu pol, kakor kak knjigovez.

Srednjeveška literatura (svetovna) mu je skoro neznana, o humanizmu izven Dalmacije tudi ne ve kaj pravega povedati. Sicer bi bil že iz srednjeveških letopiscev (tudi latinskih!) in iz humanistov izvedel, da se jugoslovanska (in sploh slovanska) misel ni začela razvijati šele v 13. stoletju, ampak že davno prej. Kar bi bilo moralo tvoriti temelj njegovim knjigi, o tem začne razpravljati šele na 50. strani. Tukaj mu Trubarjevo delo ne hodi prav v račun. Na str. 28. pravi sicer milostno: „pokret Trubarov bio je vrlo zanimljiv i vrlo simpatičan“, tukaj pa skuša njegove zasluge zmanjšati, pa mu na zadnje vendar prizna, da se je ob njegovem delu „prvi put rodila jugoslovenska misao“.

Ce je to res, zakaj pa ni o tej reči govoril že ob reformaciji? Ali bi mu tam uvod „Bohoričeve slovnice“ (v Londonu jo menda imajo!) ne povedal marsikaj novega? Toda Bohorič Popoviću ni izrazit zastopnik jugoslovanskega humanizma, o njem ve povedati samo, da je sestavil „malu gramatiku slovenačkog narečja (28)“. Pomanjkanje pravega znanja maskira Popović s praznim umovanjem. „Hrvatski pisac Vramec štampa svoju ‚Kroniku‘ u slovenačkoj Ljubljani, ne u hrvatskom Zagrebu gde se pre moglo očekivati“ (52). To pa ni nikak dokaz za praktično narodno jedinstvo v oni dobi, kakor bi Popović rad, ampak samo dokaz, da mož ne ve, da Zagreb takrat in še dolgo, dolgo potem sploh ni imel tiskarne. Vkljub vsemu, kar je dotlej razlagal, resumira na str. 54: „Videli smo da se u 17. veku prvi put javila bliža veza izmegju hrvatske i slovenačke književnosti“, par vrst kesneje pa ga pomanjkljivo znanje prisili, da skoči od Žefarovićeve

„Stematografije“ (1741) naravnost k našemu Urbanu Jarniku, dasi bi baš o tej dobi lahko povedal, da jo veže pozni klasicizem, ki je n. pr. v Milovanu Vidakoviću dobil izrazitega imitatorja starih antičnih novel in romanov. Ta pozna antika veže dober del naše književnosti na koncu 18. in v začetku 19. stoletja, Popović pa ve o tako izrazitem zastopniku, kakor je baš Vidaković, povedati samo to (str. 104.), da so njegovi romani „vrlo slabi, fantastični i neliterarni“.

„Što se babi htilo, to se babi snilo!“ Popović misli, da je jezuit Kašić prešinjen z bogve kako „jugoslovanskom mišlju“ in da je zaradi tega „predlagao bosansko narečje kao obrazac“ (str. 53.) in ob Valvazoru in Ritteru-Vitezoviću razlaga, da je njuno sodelovanje „redak pojav saradnje jednog hrvatskog i jednog slovenačkog književnika“. Kašiću pa je bila pri njegovem delu odločilna samo skozinskoz praktična zahteva katoliške cerkve in njegovega — jezuitskega! — reda, da se naj za misijonarsko prakso vzame ono narečje, ki je najbolj razširjeno, Valvazor je humanist, ki ni noben slovenski pisatelj, ampak latinski in nemški, Rittera pa je bridka življenjska potreba prisilila, da si je s hrvaškimi tiskarji služil kruha! Toka časa ne vodijo samo velike ideje, ampak tudi življenjske trivijalnosti, večkrat je celo reakcija močnejša od akcije!

V sledečem poglavju „Narodna poezija“ se nam na str. 55. šele odkrije skrivnost, zakaj je Popović o jugoslovanstvu začel principijelno govoriti šele tu. To zaradi tega, ker „dobija svoj puni izraz baš kad novo doba počinje, i njen uticaj postaje ogroman na književnost, koja time dobija pravi nacionalni karakter (str. 50.)“. Popolnoma umljivo je, da je Srbom njih narodna poezija nekak paladij in po pravici so lahko ponosni nanjo, ampak kakemu znanstveniku se prav nič ne poda, če ponavlja reči, ki jih je že stari Vuk mnogo lepše in preciznejše povedal. Ali če razlaga zapadnjakom (Popovičeva knjiga je izšla tudi v francoskem in angleškem jeziku! — Gospodi, pomiluj!) davno antikirane nazore o postanku narodne poezije in z visokega katedra docira, da se deli v I. lirske pesmi; II. epske pesmi, a) dugog stiha, b) kratkog stiha; III. narodne pripovetke, poslovice i zagonetke (str. 55.—67.). Narodna poezija je ostanek stare („literarne“) umetnosti, porušena v svojih motivih in šablonirana v svojem stilu (verzu in figurah) zaradi tega, ker ji je usahnil pritok od zgoraj, iz krogov „aristokratske“ umetnosti, in je bila prepuščena popolnoma sebi, ne da bi se literarno fiksirala. Da je „izvršila jedan od najjačih uticaja na našu novu književnost, i postala glavni činilac njen, osnova njena“ (str. 55.) bi lahko Popović primerneje formuliral na ta način, če bi rekel, da se je srbska književnost oprla na svojo staro, zdravo, domačo tradicijo, kar je splošen pojav v vseh literaturah, ne samo v manjših in mlajših.

Kakor manjka Popoviću pravega vpogleda v zgodovinski razvoj jugoslovanskih književnosti in v njega gibalne sile, tako je primitivna tudi njegova estetična ocena piscev in njihovih del. Kaj naj rečemo k „estetičnim“ sodbam, kakor so take-le: Menčetić in Držić sta napisala „oko 600 pesama, mnogo više prvi nego drugi (18) — „pesnički talenat prvog reda“ (61) — „Drugi pesnik je veći od Branka, mnogo veći, najveći srpski pesnik; to je Petar Petrović Njegoš“ (95) — „Mažuranića je vrlo prijatno čitati“ (100) itd. Toda to so še obširne sodbe; po večini se Popović zadovolji s tem, da pove, da je kak umetnik ali njegov opus „velik“, „vrlo velik“, „največji“, „dober“, „vrlo dobar“, „najboljši“, „lep“, „vrlo lep“, „najlepši“. Ni strani brez take primitivne ocene! Za dokaz kos statistike besedice „važan“ v vseh njenih varijantah: „važan“ (21, 24, 26, 27, 29,

31, 33, 35, 39, 43, 47, 67, 73, 75, 80, 97, 106, 110), „manje važan“ (22, 39), „važniji“ (29, 43, 44, 45, 70, 94, 98, 108), „vrlo važan“ (22, 27, 43, 46, 71, 92), „najvažniji“ (20, 22, 23, 31, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 70, 72, 76, 77, 78, 82, 91, 93, 97, 102). Kdor se hoče pozabavati, lahko takih ocen najde še na ostalih straneh. Jaz nisem kontroliral vseh: take finese se človeku ne odkrijejo kar na prvi strani in mu začno potem kmalu presedati. Značilne so za duševnost pisatelja, ki voltizira preko praznot s prazno retoriko ali pa pustimi etiketami. Vetraničevega „Pelegrina“ imenuje „čudan i originalan spev“ (20), ker ne ve, da je ta „Potnik“ po svoji koncepciji ena naših najglobljih pesnitev, ki spada po svoji zasnovi v ono svetovno literarno formo, ki je najlepše izražena v Dantejevi „Komediji“, pri nas pa v skromnih verzih „Popotvanje, bratje, je naše življenje — mož modrih od nekdanj je to govorjenje!“ Vedi Bog, kako bi mu pokojni Cankar kvitiral spričevalo, ki mu ga je dal s tem, da mu je priznal, da so njegova dela „vrlo dobra“ (str. 142.).

Kako mu je znana zgodovina jugoslovanskih književnosti in znanstvena terminologija, kaže Popović na onih mestih, kjer govori o postanku jugoslovanskih književnih jezikov. On pozna „književnost na kajkavskom narečju srpsko-hrvatskog jezika“ (29); Ziga Popović je pisal „gramatiku slovenačkog narečja“ (47); Kopitar je v svoji slovnici pokazal „osobine govornog narečja Slovenaca. On je bio osobiti ljubitelj narodnih govornih jezika. On je voleo da se ti govorni jezici uvedu u književnost. Jednim slučajem, on se zainteresova za srpski govorni jezik, i od tog doba težaše da se taj jezik uzme za književni jezik srpski“ (85). „Stanko Vraz pristade uz Gajevu reformu, i usvoji srpsko-hrvatski jezik kao slovenački književni jezik. Ali ostali slovenački pisci ne pogjoše za njim. Oni ostadoše pri svom lokalnom narečju kao svom književnom jeziku.“ (91). Hrvatje so mu samo Kajkavci (82, 90) in kaj vse je naprtil „Blajvajsu“ (92) in njegovim „Novicam“, ki jih menda ni nikdar videl. Sicer bi ne pisal o njih praznih fraz, ki lahko nepoučenega človeka zapeljejo v to, da bo navsezadnje mislil, da so v prvi vrsti posvečene literaturi in natisnjene v — cirilici. „Uzajamnost je vidna i u tom što ljubljanski profesori drže povremena universitetska predavanja u Zagrebu“ (130), piše Popović leta 1918., ampak to niti danes ni res. —

Dvoje nelepih strani ima Popovičeva knjiga: prva je njena vsiljivost, s katero se vriva kultiviranemu zapadu, za kar po svoji znanstveni in estetični praznoti in jecljavi okornosti svojega štila nikakor ni legitimirana, druga pa je njena politična omejenost. Profesor književnosti ne omeji razsega literature, ki jo obravnava, z mejo jezika, v katerem se ta literatura manifestira, ampak s slučajnimi, današnjimi mejami naše države. Zato zamolči „bugarštice“, omeni Bolgare samo parkrat (prvič šele na str. 76.) in popolnoma zamolči vso staro in novo bolgarsko literaturo. Dasi bi kot poznavatelj stare srbske literature moral vedeti, da se od bolgarske ne da deliti. Če nihče drugi, Grigorij Camblak, ki ga sam omenja, mu je lahko priča za to. To dela mož, ki očita pokojnim književnikom regionalizem in provincijalizem! Naj se naše meje pomaknejo dalje na vzhod, kam do Črnega morja — kar lahko še vsi doživimo — pa bo prvi, ki bo tedaj vedel, kako daleč sega „Jugoslovenska književnost“, baš naš dični Pavle Popović.

V mračnem srednjem veku je bila znanost dekla vere, danes jo hočejo ljudje narediti za deklo politike. Meni se bo kmalu začelo tožiti po tem mračnem srednjem veku.

